

פינוי חללים בשבת וחג במלחמת יום הכיפורים

הרב יהושע מאיר בן מאיר

ב"ה, כ"ג תשרי תשס"ב

לכבוד

הרב מרדכי הלפרין שליט"א
ירושלים תובב"א

אחדשה"ט כדו"כ,

בהמשך לשיחתנו בסוכות הנני להעביר אליך בכתב את סיפור פינוי החללים על ידי בגזרת רמת הגולן במלחמת יו"כ. אני מתנצל על העיכוב שנבע מקדושת המועד.

א. הקמת מחלקת הסריקה בחזית הצפון

ביום שני, י"ב תשרי תשל"ד הוצבתי בתפקיד הרב הצבאי של אוגדת המפץ (אוגדה 146). מדובר באוגדה של פיקוד מרכז, אז בפיקודו של אלוף מוסה פלד ז"ל, שהועברה לפיקוד צפון. למחרת, רמ"ט האוגדה - תא"ל אריק שחר העמיד תחת פיקודי הישיר מחלקת הנדסה לצורך פינוי חללים מגזרת הלחימה ברמת הגולן. (ראוי לציין כי ברמה"ג נתקלנו במספר רב של מקרים שגופות חללינו, כמו גם רק"מ שלנו, מולכדו ע"י הסורים). מדובר היה במחלקה מתוך קורס משק"ים של ביה"ס להנדסה, אשר בזמן המלחמה הפך להיות גדוד הנדסה ת"פ אוגדת המפץ, ועל כן המחלקה היתה כפולה ממחלקה רגילה. המחלקה הועמדה לרשותי כולל כל צוות המפקדים וההדרכה, על כל ציודה התקני. מחלקה זו היתה הבסיס לכוח הסריקה העל-תקני (אז) שהקמתי ברמת הגולן. ליחידת הסריקה הזו צירפתי את ק. הדת של ביה"ס להנדסה ומיניתי אותו להיות סגן מפקד היחידה האחראי לנושאים לוגיסטיים וכדומה. בנוסף לכך צירפתי ליחידת הסריקה שלנו מחלקה מקצועית של יק"פ צפון שהוקצתה לי על ידי הרב הפיקודי. כח הסריקה הופעל בפיקודי. במפקדה העיקרית של האוגדה תיפקד קצין הדת של האוגדה.

ב. פינוי חללים ביו"ט ראשון של סוכות

בי"ד תשרי, לאחר יום סריקה ברמה, ירדנו מרמה"ג (שהיתה מוכת אש) לכיוון המפקדה העיקרית של האוגדה, שהתמקמה בפזורה עלית. עקב שקיעת החמה וכניסת החג חניתי עם יחידת הסריקה ליד מחנה נח"ל 903 שמוקם אז במושבה כנרת. הודעתי לקצין הדת של האוגדה במפקדה העיקרית, שלא אגיע בחג לעיקרית, אלא אשאר בבסיס הנח"ל 309. עקב הוראת הרבצ"ר להימנע מכל פעילות בחג ושבת, הוריתי על כיבוי מכשירי הקשר ויחידת הסריקה התארגנה לקבלת החג.

ביום חמישי, יום טוב ראשון של סוכות, בערך בשעה 03.9, הגיע לחניון של יחידת הסריקה סא"ל שאולוב, קצין השלישות האוגדת. הוא דיווח לי שרמ"ט האוגדה מחפש אותי מאז הבוקר, ולא הצליח להשיג אותי בקשר. לאחר שהם ביררו בחמ"ל הרבנות שבעיקרית את מיקומי המדויק, נשלח אלי קצין השלישות עם

בקשת הרמ"ט שלמרות קדושת החג נצא מיד לפינוי חללים. לאחר שקיבלתי ממנו תמונת מצב מדוע הפינוי הוא דחוף כל כך לדעת הרמ"ט, חשבתי שיש מקום להתיר לפנות גם בחג, מהטעמים דלהלן:

1. במושב "אל-על" היה קיים אז תאג"ד תת קרקעי מוגן. אך תאג"ד של אחד מיחידות המשנה של האוגדה לא היה יכול לפעול בבונקר, בגלל גופות חללים שנשארו שם מיוה"כ מלפני הנסיגה. לכן התאג"ד התפרס למעלה, בשטח פתוח, חשוף להפגזות ולפגיעות. כיוון שהיו הפגזות של הסורים לאורך כל הקו הסגול, התאג"ד היה בסכנה.
2. לאוגדה היה חוסר עצום של אמצעים בכלל, וטנקים בפרט. היו שעות שבכל האוגדה היו הרבה פחות טנקים מאשר בגדוד תקני. בהתאם לכך נעשה מאמץ להפוך להשמיש כל טנק שאפשר. יחידות החימוש ריכזו מספר טנקים של חט' 188 שהושארו בשטח כאשר החטיבה נסוגה ביוה"כ. בחלק מהטנקים היו גופות מרוטשות, ולכן חיילי החימוש לא יכלו לתקן אותם.
3. לאורך הציר הראשי לאורך רמת הגולן בו נסעו כל הכוחות ('ציר אמריקה' במפות הקוד של המלחמה), היו מוטלים גופות של חילי צה"ל. הדבר פגע קשות במורל הלוחמים הנוסעים לאורך הציר.

אולם, כנגד שיקול הדעת ההלכתי שלי, עמדה הוראתו של הרבצ"ר שאין לפנות בחג ובשבת. בהתאם לכך ירדתי ברגל לצומת כנרת, שם היתה מרכזיה של בזק דרכה עברו כל השיחות של הבסיס (וזאת כדי 'לחסוך' את החילוץ יו"ט בהתקשרות למרכזיה). משם קושרתי טלפונית לחמ"ל שלישות הפיקוד, וביקשתי שיאתרו לי את הרב הפיקודי. הרב יצא לחג לביתו בשדה יעקב, ובתורנות היה סגנו, רס"ן הרב יוסי צוויק. הסברתי לו את שיקול דעתי, וביקשתי את אישורו לצאת לסריקה. הרב צוויק אמר לי 'מה אתה שואל אותי, אתה גם בשטח ויודע יותר טוב ממני את העובדות, וגם ת"ח יותר ממני'. אמרתי לו 'אבל אתה מפקדה ממונה'. אז הוא אמר 'אתה רוצה גיבוי? אין בעיה. אני נותן לך פקודה לעשות מה שאתה חושב שנכון מבחינת ההלכה'.

עם 'פקודה' זו חזרתי לחניון של יחידת הסריקה. הוריתי לכח הסריקה - מחלקת ההנדסה יחד עם מחלקת היק"פ - להתארגן במהירות ליציאה לדרך. אצל חלק מחיילי מחלקת היק"פ התארגנה התנגדות נמרצת לנסיעה ביו"ט. (אציין שכבר לפני כן היתה התמרמרות רבה במחלקה כנגדי, כיון שכל יק"פ צפון יצא לחג עם גשר עד אחרי שבת, ואני, עקב המצב בחזית, סירבתי לאפשר לאנשי המחלקה לצאת). בהתאם לכך אמרתי שאני לא מחייב אף אחד, ומבקש ממי שמוכן שיתנדב לצאת איתי לסריקה. חלק מחיילי המחלקה אמרו שהנסיעה אסורה, והפחידו את האחרים שהם יפרסמו נגדם מודעות בבני ברק שהם נסעו בשבת ע"פ פסק הלכה של רב צבאי רח"ל.

(כקוריוז, אציין כי המ"מ של מחלקת ההנדסה ניסה לשכנע אותי שכיון שאני על תקן רס"ן, לפי חוק השיפוט הצבאי אני יכול להקים ב"ד שדה עם עוד 2 קצינים, כלומר יחד אתו - מ"מ ההנדסה - ובצירוף הרב הצבאי של בי"ס להנדסה, ולהוציא את אנשי היק"פ להורג על המרדה נוכח פני האויב. הוא היה כל כך רציני ונעול על 'הצעתו המשפטית' כך שרק כששאלתי אותו 'אם נהרוג את החברה קדישא מי יפנה אותם?' הצלחתי לשכנע אותו שהרעיון הגאוני שלו הוא בלתי ישים וכדאי לרדת ממנו).

חיילי היק"פ שסמכו עלי והיו מוכנים להתנדב ולצאת איתי באו ושאלו אותי אם אני בטוח שמותר לנו לחלל יו"ט. אמרתי להם שאני לא בטוח, אבל בהתאם לנתונים שיש לפני כרגע, ועקב השיקול של ספק פיקו"נ, אני חושב שמבחינת ההלכה מתוך הספק עלינו לפעול גם ביו"ט. אבל הבטחתי להם, שאני לא אלך לביתי לפני שאפנה למו"ר הגרש"ז אויערבאך (זצ"ל). אמרתי שאפשר שמו"ר הגרש"ז יפסוק אחרת. אבל אם הוא יאמר שבהתאם לספיקות שהיו לי ברגע נתון זה פסקתי לא נכון, אני מקבל על עצמי שלא אפסוק יותר הלכה לעולם. הדברים שיכנעו אותם והם יצאו איתי ביו"ט.

באותו יום פנינו עשרות חללים מתוך התאג"ד, מכלי רק"מ, וכן משולי הכביש הראשי (=ציר אמריקה). בזמן הפינוי אנשי המקצוע מיק"פ צפון רצו לשרטט תרשים ולציין מספרי רק"מ, כמקובל בחול. אמרתי להם שפעולות אלו אסורות בחג. [בנוסף אציין שכל הפעולות שעשינו - הבערת אש בנסיעה ברכב, תחומין, נגיעה במת וטילטולו וכדומה - ביו"ט הם אסורים רק מדרבנן. אבל כתיבה היא דאורייתא, והאחרונים הכריעו (ע')

שו"ע או"ח סימן ש"ו סעיף יא, מ"ב שם ס"ק מז וביאור הלכה שם ד"ה 'בכתב שלהם' שאין לסמוך על הדעות שמה שלא כתב אשורי הוי דרבנן. חיילי היק"פ אמרו לי שבלי לכתוב ולעשות תרשימים שיאפשרו זיהוי אסור לפנות. הסברתי להם שעצם הנסיעה שלנו לפנות חללים ביו"ט היא בגלל הפיקו"נ, ולכן פיקוח נפש זה דוחה גם את ההנחיות המקצועיות לא לפנות בלי תרשים וכדומה. לאחר דיון הסכמתי שיצרפו לכל שמיכה עם חלל מספר אבנים קטנות לסימן, בכל חלל מספר אבנים אחר, וכך נזכור מאיפה פונה כל חלל. כמו כן הרשיתי לנעוץ במפה סיכות ולסמן בעזרתן את המקום ממנו פונו החללים.

בגמר הסריקה חזרנו דרומה. ברמת מגשימים החלטתי שאין להמשיך לנסוע עד שקיעת החמה וצאת יו"ט. התעכבנו ברמת מגשימים, ואז החלה הפגזה כבדה. 2 חיילי הנדסה שלי נפצעו (אחד ברסיס בעכוזו ואחד ברסיס בשריר יד שמאל). הכנסתי את כל הכוח לבונקרים של התאג"ד שהיה שם, עד שמפקד התאג"ד התלונן שנוכחותנו מפריעה להם בעבודה בטיפול בפצועים. לאור זאת הוריתי לחיילי הכוח שלי לעלות על הרכבים ולרדת מהרמה. (סמל המחלקה של ההנדסה נכנס להיסטריה, והחל לצעוק שכולם יהרגו. נתתי לו שתי סתירות לחי, והודעתי לו שאם הוא פותח את הפה עוד מילה אחד אני עוצר אותו. בערב הוא ניגש אלי להתנצל ולהודות לי).

ירדנו אל מחוץ לטווח האש הסורית. רק אחרי יו"ט שלחתי את הרכב עם החללים לביה"ק הארעי בעמיעד, יחד עם אנשי היק"פ, שם הם עברו תחקירים ומסרו אינפורמציה על החללים.

ג. הדיון ההלכתי עם הגר"ש גורן

במוצאי יו"ט התקשרתי לביתו של כבוד הרה"ר לישראל, הגאון הרב גורן (זצ"ל). סיפרתי לרב מה עשיתי, ושאלתי את דעתו בהלכה. הרב אמר לי שהוא כבר התיר במלחמת ההתשה לפנות חללים ממוצבים ע"י כיכר לחם. במקרה שלנו הוא אמר שהוא היה מציע לנסוע לאזור החללים עם רכב תחמושת שנוסע בהיתר, וכך לפנות את החללים עם כיכר לחם. אמרתי לו שגם כך נפצעו לי חיילים, ואני לא נוסע כאשר ביני לבין כמה עשרות טון חומר נפץ מפרידים 2 מ"מ פת. אם נוסעים אז נוסעים עם זחל"מים מוגנים, קשר, הבטחה והכל - או שלא נוסעים. הרב קצת התחמק ולבסוף אמר - מה אתה רוצה ממני, אתה בשטח, וחוף מזה יש לכם רב ראשי לצה"ל, שהוא יפסוק, אני לא יכול להתיר (אבל הוא גם לא אמר שאסור).

ד. שינוי בסד"כ מחלקת הסריקה

בעקבות אירוע זה פיקוד צפון (אולי בהוראת הרבצ"ר) נטל ממני חזרה את אנשי יק"פ צפון, וקבע שהסריקה תתבצע במרכז מהחמ"ל הפיקודי, אליו אתן קריאות לפינוי חללים עם נקודת ציון מדויקת. בעקבות החזרת מחלקת היק"פ הצלחתי לקבל אישור מפיקוד הנח"ל לספח אלי חיילי הסדר שהיו במבצע רב"צ (כידוע, אז יצאו גם הסדרניקים בעלי כושר קרבי למבצעי רב"צ) שפנו מהמוצבים בתעלה ורמה בפרוץ הקרבות, ושהיו בנח"ל 309, שם לרובם לא היה מה לעשות, והם בצעו עבודות רס"ר.

את החיילים הללו הפעלתי ככוח סריקה מאולתר, יחד עם מחלקת ההנדסה והכוחות הנוספים שעמדו לרשותי. חלק מהם נשברו נפשית מהעבודה, אך חלק נשארו איתי, והם אף ירדו איתנו לסיני כאשר האוגדה קיבלה שינוי משימה לתפוס שם את 'הפירצה'.

בסיני הועמד לרשותי כח גדול מיק"פ דרום ומפלוגה ט', עקב הבעייתיות המיוחדת שהיתה בגיזרה זו. חיילי ההסדר האלו הועברו לידי רב צבאי של כח שכן - הגאון הרב מרדכי הלפרין שליט"א, והיו הבסיס הראשוני של תלמידי 'ישיבת גושן' בפאיד. מאוחר יותר, לאחר ששיבת גושן התבססה, חיילי ההסדר הללו הוחזרו לנח"ל ע"פ בקשתם, כאשר המחזור שלהם (שהיה אז מחזור חי"ר) עבר הסבה לשריון.

ה. דעת הגרש"ז אויערבאך בשאלת סיכון המפנים, פינוי בשבת ומניעת עגינות בשבת

מספר שבועות לאחר מכן, לאחר הפסקת האש, יצאתי פעם ראשונה הביתה. בהתאם להבטחתי, עברתי דרך ביתו של מו"ר הגרש"ז אויערבאך (זצ"ל). היה מאוחר בלילה, והגרש"ז א כבר הלך לישון, אך הוא יצא אלי

וישבנו בחדרו. סיפרתי לו את כל סיפור המעשה ושאלתי אותו אם בנסיבות אלו מותר היה לי לנסוע בחג.

הרב אמר לי 'אתה שואל שאלה של עם הארץ. השאלה היא אם מותר לך להכניס את עצמך ואת החיילים למקום סכנה, שיש בו הפגזות, שהרי אתה לבד מספר ששני חיילים נפצעו. אם מותר להכניס למקום סכנה, ק"ו שמותר לפנות בשבת וחג, שהרי הסכנה דוחה שבת'. אמרתי 'טוב, אז האם מותר להיכנס למקום סכנה לצורך פינוי חללים?'. הרב האריך בתשובה שכן. הוא אמר שהוא שמע שהרב גורן התיר במלחמת ההתשה לשלוח חיילי רב"צ להכשיר את המעוזים לפסח, למרות שהיתה סכנה והיו חיילים שנהרגו, ולמרות שלחלק מהחיילים במעוזים לא היה שום ענין ואולי אפילו לא רצו שיכשירו לפסח, וזה היה להם מטרד. אך לדבריו, הרב גורן צדק, כי העובדה שהרבנות הצבאית מפעילה את סמכותה ואוסרת גם להם את השימוש בחמץ בפסח, מעניקה להם את התחושה שהם חלק מהמערכת, ממדינת ישראל, והם שותפים אפילו להגבלות של הרבנות, ובסופו של דבר זה משפיע ומחזק אותם מורלית.

לדבריו אין ספק שפינוי התאג"ד והטנקים הוא פיקוח נפש. אך גם הפגיעה המורלית בחיילים שרואים שאם הם יפלו חללים הם ישכבו בצד ואף אחד לא יטפל בהם הוא גורם חשוב ברוח הלחימה, ולכן מהווה פיקוח נפש. (בשיחה אחרת, מספר רב של חודשים לאחר מכן, הזהיר אותי הגרשז"א שלא ילמדו מהדברים למעלה ויגידו בשמו שגם לאכול אוכל קר בשבת זו בעיה מורלית ופיקו"נ, ולכן מותר לחלל שבת ולבשל או לחמם אוכל במלחמה. הוא הסביר שצריך יראת שמים אמיתית להבין את ההבדל בין הדברים, וברור שאין שום התר לחלל שבת לחמם אוכל וכדומה).

סיפרתי לו שלא התרתי לאנשי היק"פ לעשות רישומים על החללים שפינו. הרב מאוד התלבט, והסביר שלדעתו בסוף המלחמה, למרות שיש הרבה חללים, חזקה על המת שנשכח מהלב. אבל הנעדרים יהיו בעיה שתמשיך להזיק לאורך הרבה זמן (לאחר שנים ראיתי כאן בעליל את אמיתות דברי חז"ל שחכם עדיף מנביא). כמו כן, כשחייל חושש שאם יפול במלחמה אשתו תשאר עגונה, ולא יורידו את יורשיו לנכסיו וכדומה - תפגע באופן חמור הנכונות שלו להסתכן. חז"ל התירו דברים רבים מכאן שלא להכשילם לעתיד לבוא, ולדעתו אין מכשילים לעתיד לבוא גדול מזה (דברים אלו אמר לי הגרשז"א אויערבאך, אף שלענין חזרת רופא בשבת לא התיר איסורי תורה מכאן שלא להכשילם לע"ל!).

אמרתי לו 'אם כן הרב אומר שמותר גם לעשות רישומים בשינוי (ביד שמאל) המודו בכדי שנוכל לזהות מי שמפנים בשבת?' הרב אמר לי 'אני אומר? מי אני שאומר. צריך אחרי המלחמה לכנס את כל הרבנים והדיינים בבניי האומה, ושם כולם ידונו ויפסקו בעניין. שם אני אומר את דעתי להתיר. אבל דבר כזה אני לא יכול לבד להתיר!' אמרתי לו - 'ועד שיעשו את הכנס הזה בבניי האומה, מה לעשות עד אז?' והוא ענה לי 'עד אז לעשות כמו הכלל בהלכה - כל השואל הרי זה שופך דמים!'

בידידות נצח,

יהושע בן-מאיר

מכללת הרצוג
חזרה לתוכן הראשי

חזרה לצבא ומלחמה